

УДК 37.015.31-053.5:78(045)

РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРА ЗАСОБАМИ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Куцин Еріка Карлівна

аспірант, асистент кафедри співу

диригування та музично-теоретичних дисциплін

Мукачівський державний університет

М.Мукачево, Україна

Анотація: У статті висвітлюється різноманітний вплив музики на виховання школярів, яка концентрує в собі всі людські цінності, узагальнює багатовіковий досвід духовно-емоційного відношення до світу. Розкрито доцільність спілкування із музикою, яка відкриває школярам неосяжний діапазон пізнання життя, який містить в собі цілу гамму ідей, думок, переживань, емоцій, почуттів через призму психо-фізіологічних процесів та духовного збагачення школяра засобами музичного мистецтва.

Ключові слова: Творча активність, музичне мистецтво, школярі, образне мислення, психічні процеси, духовність

Глибокі соціально-економічні перетворення в нашому суспільстві неможливі без формування духовних потреб та інтересів молоді, розвитку творчих і морально-естетичних якостей кожної особистості на новому якісному рівні. Важливо, щоб ідея гуманізації суспільства стала в нашій державі реальністю й широко впроваджувалася у шкільне життя. Школа повинна стати осередком культури. Лише в її цілющій атмосфері можна виховати людину, котра володіє почуттям соціальної відповідальності й прагне до самореалізації, вміє цінувати духовні й матеріальні надбання, шанувати особистість, чутливу до оточуючого світу й здатну творчо збагатити його [5. с. 34].

У процесі художньо-естетичного виховання учнівської молоді розвивається внутрішня потреба спілкування з мистецтвом, розуміння його образної мови та специфічної. Цінності, зокрема його вплив на психо-фізіологічне формування особистості та його терапевтичну дію. При цьому цілеспрямовано формується творча активність особистості, здатної сприймати й оцінювати прекрасне, досконале, гармонійне в житті та природі, творити за законами краси.

Протягом того, як дитина підростає, моральний вплив мистецтва стає більш значущим і особливо помітно виявляється у підлітковому та юнацькому віці. У старшому шкільному віці виникає потреба морального осмислення навколишньої дійсності, інтенсивного характеру набувають пошуки власної програми життя. Крім того, саме у старшокласників відбувається кореляція між інтелектуально-пізнавальною та емоційно-чуттєвою сферами щодо сприймання творів мистецтва. Потрібно відмітити, що в цьому віці зовнішньо інтерес до мистецтва в загальній системі інтересів знижується, оскільки в центрі уваги молодій людині опиняється проблема її практичного життя, формування системи цінностей і принципів поведінки, здатних її реалізувати. Однак в той же час твори мистецтва здійснюють особливий вплив на душу молодій людині, оскільки вона знаходить у художніх творах відповідь на хвилюючі її життєві питання. В цей період є дуже важливим: *по-перше*, здатність викладача побудувати в такий спосіб урок та інтерпретувати твір мистецтва таким чином, щоб учні відчули прямий зв'язок його з власними інтересами; *по-друге*, здійснення практичного керівництва добором творів мистецтва, які збагатять художній досвід учнів та сприятимуть психо-фізіологічному формуванню особистості [4].

Важливо підкреслити, що головне значення мистецтва, зокрема музичного, виявляється в тому, що воно виступає одним з найважливіших засобів розвитку творчої активності дитини й здатне спонукати її до творчої діяльності. Під впливом мистецтва розвиваються такі якості людини, які є важливими не лише у сфері художньої творчості, а у всіх сферах діяльності людини:

- образне мислення:

- естетичне сприйняття, яке не існує поза відчуттям;
- творча уява;
- фантазія;
- асоціативність мислення;
- інтуїція, тобто активізується вся емоційно-чуттєва сфера дитини.

Виховання людини спроможної творчо, з активних життєвих позицій діяти у будь-якій сфері діяльності – найголовніше завдання сьогодення. З творчим розвитком людини безпосередньо пов'язаний світовий прогрес.

Що ж таке творча активність та емоційно-чуттєва сфера?

Творча активність – це особлива здатність, яка виявляється у цілеспрямованій діяльності, спрямованій на створення нових духовних і матеріальних цінностей, котра характеризується особливою вольовою спрямованістю, ініціативним свідомим пошуком, зосередженням розумових, фізичних, емоційних, психічних зусиль на об'єкті творчості; підсистема в системі суспільної активності людини. Сама природа творчої активності передбачає розквіт людини в цілому. Діапазон творчої активності – від нового для себе до нового для інших людей та суспільства. Формування творчої активності – це формування спрямованості особистості на творчий пошук, суспільну активність, психологічного настрою особистості на художнє самовиявлення, яке має активний діяльний характер позитивного плану, бо діяльність людини, її поведінки завжди викликають позитивне, або негативне ставлення до неї. Ставлення до дійсності відображається в мозку й переживається як задоволення або незадоволення, радість, сум, гнів, сором. Такі переживання називаються емоціями, почуттями [6, с.196].

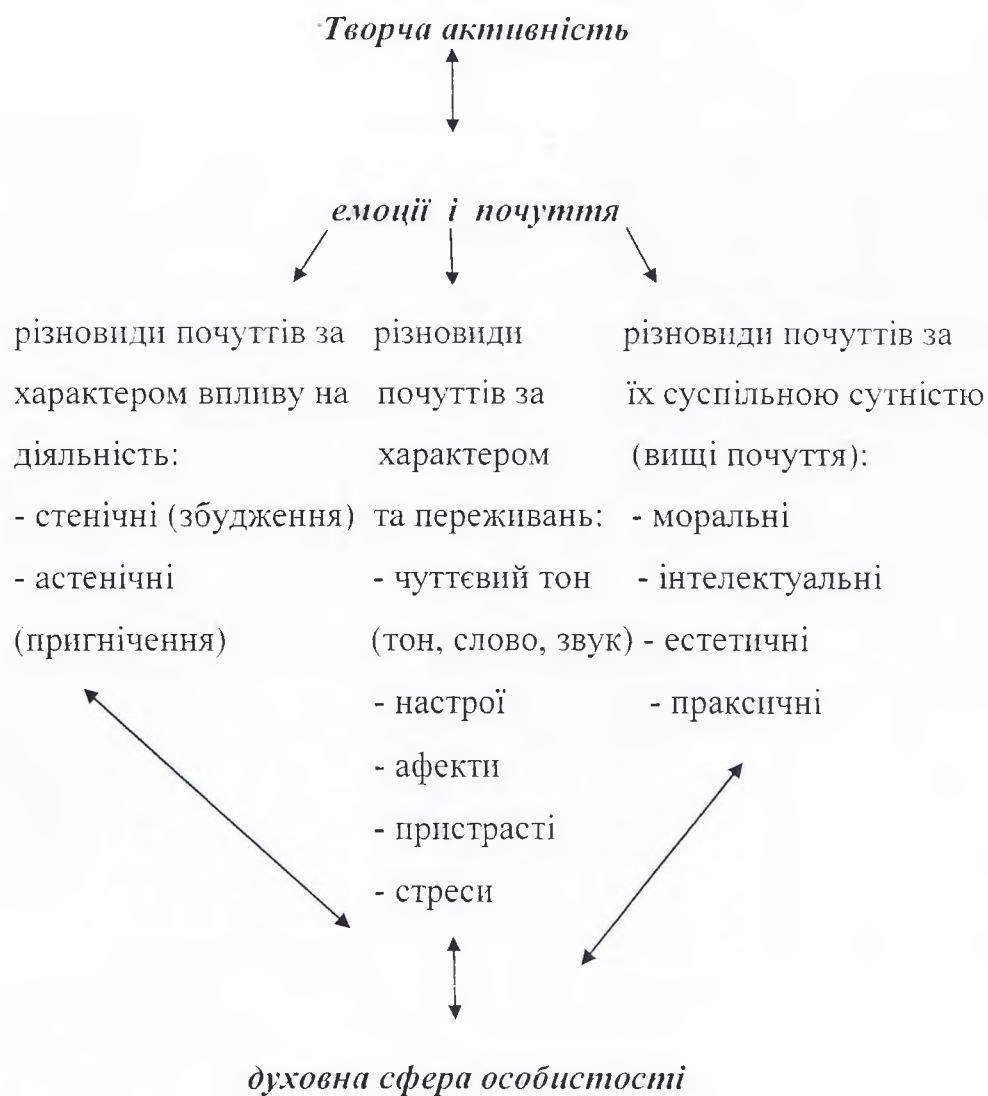
Емоції і почуття здійснюють сигнальну та регульовану функцію, спонукають людину до знань, праці, вчинків або стримують її. Людські емоції і почуття найяскравіше виражають духовні запити і прагнення людини, її ставлення до дійсності. Емоції і почуття органічно пов'язані між собою, але за своїм змістом і формою переживання вони не тотожні.

Охоплюючи всі різновиди переживань людини – від глибоко-травмуючих страждань до високих форм радості та соціального відчуття життя, - емоції стають як позитивним чинником у життєдіяльності, підносячи активність організму, так і негативним, пригнічуючи всі його функції. Встановлено, що емоції, а саме довготривалі негативні емоції (страх, переживання, біль тощо), відіграють вирішальну роль у розвитку так званих неврогенних захворювань, вважає відомий фізіолог П.К. Анехін. Емоції і почуття являють собою складну реакцію організму, в якій беруть участь майже всі відділи нервової системи. Природа емоцій і почуттів, як і всіх інших психічних процесів, є рефлекторною (відповідь на подразнення). Слово, звук змінює наші настрої, викликає захоплення, глибокі переживання. Кращим показником цього є почуття, що викликаються поетичними та музичними творами, а особливо вокальними, де є синтез слова і музики.

Переживання емоційних станів – радості, любові, дружби, симпатії, суму, страху, ненависті тощо – завжди супроводжуються відповідними зовнішніми або внутрішніми виразами. Емоції з *гипоталамусу* (це формалізована структура впливу психіки на духовний розвиток особистості) розповсюджуються на всі рефлекторні органи. Достатньо виникнути емоційному збудженню, як негайно включається весь організм в його вираження. Зовнішні вирази емоцій та почуттів виявляються в рухах, позах, вокальній міміці, інтонаціях, мовленні тощо. Внутрішня вираженість переживань яскраво виявляється в серцебитті, диханні, кров'яному тиску, змінах в ендокринних залозах, органах травлення. Дія вираженість буває *астенічною* або *стенічною*, тобто виявляється в пригніченні або збудженні.

Форми та інтенсивність виявлення емоцій і почуттів значною мірою залежать від вихованості рівня культури особистості, традицій та звичаїв. Це особливо позначається на вираженості їх зовнішніми засобами – мімічними та пантомічними рухами, жестами. Внутрішнє ж їх вираження (серцебиття, дихання, дія ендокринної системи) відбувається відносно незалежно від соціальних чинників.

Схематичний взаємозв'язок творчої активності особистості із розвитком
емоційно-чуттєвої сфери

Духовність – це ідеал, до якого прагнула і прагне людина у її власному розвитку. Орієнтація на вищі абсолютні цінності, а також, це є прояв зрілості психіки особистості. Духовність – абстрактний іменник до слова духовний. Як і слово-першооснова, духовність пов'язана з внутрішнім психічним життям людини, її моральним світом. Варто зазначити, що у емоційно-духовному становленні особистості особлива роль відведена духовному потенціалу.

Можливо, кожен учень повинен мати певний слуховий досвід, підкріплений обізнаністю, що ще більш важливо – ширшу потребу та бажання спілкуватися з високохудожніми зразками музичної культури людства і України. Останнім

часом різко зріс інтерес до духовної музики, почалося відродження колосального пласту української культури, що має десятивіковий період розвитку, починаючи з 988 р. – прийняття християнства на Русі. Церковна музика так як і живопис і архітектура – величезний художній спадок. В галузі духовної музики є багато унікальних творів, істинних шедеврів, створені як відомими композиторами: Д. Бортнянським, М. Березовським, О. Гастальським, так і безіменними авторами. Їх твори стали надбанням високого мистецтва та українських традицій, в яких виражені глибокі філософські думки про життя та старість, про життя земне та вічне. Особливість духовної музики полягає у внутрішній будові, у її чистості та відкритості, у відсутності фальші, лицемірства. Вона не допускає крайностей, непотрібної емоційності, чуттєвості. Весь діапазон почуттів, настроїв, думок – від скорботи, смутку до радості – не переходить кордонів дозволеного, ніякої надмірної експресії, емоційних криків, зтрясінь, гострого ритму, нічого різкого все в порядку та системі. Музика ніби кликає людину до гармонії зі світом, до гармонії своїх почуттів та думок. Музика настраює на спокій, зосередженість, внутрішню дисципліну. Щоб духовна музика набула сучасного життєвого звучання та змісту, необхідно зв'язувати її з конкретними подіями сьогодення. Зараз, наприклад, моральні проблеми є провідними у наших повсякденних життєвих бесідах. Такий інтерес широкої громадськості до цієї проблеми викликаний, мабуть, чималим фіцитом моральності у людей нашого суспільства. Отже, одним із засобів вияву духовного потенціалу особистості, джерелом морального виховання та моральності може стати духовна музика, яка є частиною мистецтва. Саме заняття мистецтва включає в себе передумову майстерності їх творчості. Мистецтво брати із мистецтва майстерність і творчість – мистецтво стане нічим, якщо не буде розуміти. Одне із завдань мистецтва є організація емоцій і почуттів. Творчість або творча активність – процес людської діяльності, що створює нові матеріальні та духовні цінності. Творчість являє собою народжену в душі людини із наданою дійсністю матеріалу створювати (на основі пізнання об'єктивності об'єктивного світу, нову реальність, що задовольняє

багатогранні суспільні потреби. Види творчої активності визначаються характером творчої діяльності.

Початок творчості пов'язаний з нашою особистістю, з активною заявкою про своє існування, з розкриттям своїх талантів, фізичних даних з розкриттям своєї особистості для інших, бо хто прямує шляхом своєї внутрішньої енергії, той завжди веде вперед. Світом керують аж ніяк не закони, а особи. Наймогутніший закон криється в особах.

Творча активність – це шлях до себе із прихованого стану до появленого, дорога пошуків самого себе, тобто самостійності: Головне – знайти джерело життя в собі, не зважаючи на зовнішні обставини. Ведучим у творчій активності є духовний запал, особиста зацікавленість. Допомогає нашій творчості розгорнутися – вияв сили, волі, активності особистості, збіг індивідуальної волі з колективною, трансформація космічної енергії людиною, вплив на хаос, стихію і їх перетворення, велика сила думки, проникнення в сутність подій. Творче полум'я зникає і не може проявити себе, коли людина пасивна, в'яла, відокремлена. Отже, джерелом сили творчості в поєднанні із духовністю ми знаходимо в роботі, за допомогою якої творимо, робимо багатим і гармонічним оточуючу середовище. Творча праця змінює людину, розвиваючи в ній здатність до оновлення, відмовляючись від егоїзму, почуття власності. Руйнують матеріальну і духовну базу творчості порушення гармонії, рівновагу, краси в роботі, тобто практицизм, порожнеча, розрахунок і фальш, що дуже притаманно і характерно для способу життя сучасного суспільства. Але, якщо людина внутрішньо перебуває в гармонічному щасливому стані, котрим вона щедро ділиться з іншими, тоді зростає духовний потенціал творчості і особистість виробить свій творчий стержень, свою систему. Якщо ж такі цінності як краса, гнучкість, гармонія, компроміс втрачаються, тоді і творчість може згубити інформацію, знання, а на зміну прийде агресія, хамство, злість, егоїзм, велич, гонор і т. д.

Витоки, жива спадщина, коріння, сокровенна інформація, основи духовної живої традиції, які живлять творчість знаходяться у імпульсі, який штовхає нас

до пізнання творчості і мистецтва, імпульс, який визначає напрямок еволюції нового розвитку.

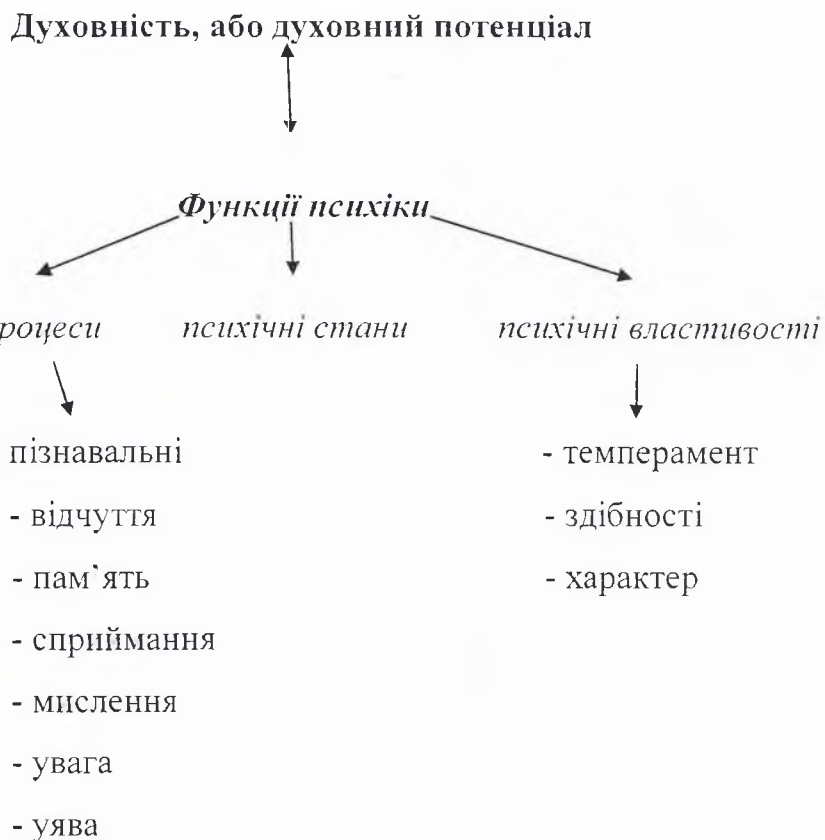
Коли ж втрачається наша емоційна природа, інтуїція, осквернюються канали гармонії, краси, божественне начало, тоді коріння творчості мине, сохне, відмирає.

Первинний інстинкт творчості лежить в основі одвічного інстинкту, чинного у кожної дитини, це інстинкт гри. Гра для дитини – втіха. В справжній грі, в її вільному злеті людина може творити, тому що будь-яка творчість – це трансформація інстинкту гри. Кожній людині властиво грати і кожна людина грає, маскується. І щоб співпадати карнавалу, реальному божественному спектаклю, котрий ставиться в житті, потрібно, щоб це були не потворні, сатанинські маски, а образи святих. Через такі лики, через образи, через творче споглядання ми входимо в пізнання божества.

Що ж таке духовність, як визначення? Слово походить від грец. слова дух, що означає нематеріальне начало. Духовність – це ідеал, до якого прагнула і прагне людина у власному розвитку. Духовність – орієнтація на вищі абсолютні цінності, а також прояв зрілості психіки особистості діяльністю сигнальної системи, духовність пов'язана із внутрішнім психічним життям людини та її моральним світом.

Задовольняючи свої матеріальні та духовні потреби, людина шукає й одержує з навколишньої природи та соціального середовищі необхідні для цього джерела, набуває знання, планує свої дії, визначає засоби і шляхи його здійснення, напружує свої сили, щоб досягнути поставленої мети, переживає свої успіхи та невдачі [2]. Отже, чим сприятливіші будуть навколишня природа і соціальне середовище, тим вищою буде школа розвитку духовного потенціалу особистості, а особливо через вплив музичного мистецтва, адже термін психіка походить від грецького слова «псюхе», що в перекладі з грецької означає душа, а мистецтво, зокрема музичне – це рука, яка торкаючи ту чи іншу клавішу, заставляє душу вібрувати, адже людині відчуття найвищого щастя дають твори

мистецтва, у яких вона черпає таке духовне блаженство, як ні в якій іншій області людської діяльності [1,с.9].

Розвиток особистості – це складний процес, в якому рівні розвитку постійно змінюються. Розвиток пізнавальних психічних процесів, емоцій і почуттів, волі, потреб, інтересів, ідеалів і переконань, свідомості та самосвідомості, здібності, темпераменту та характеру, вмінь, навичок і звичок перебуває у складній міжетапній взаємодії. Вищі рівні зароджуються на попередніх етапах, але й особливості попередніх вікових етапів виявляються на наступних етапах. Щоб сприяти своєчасному зародженню та успішному розвитку всього прогресивного, нового у дитини на всіх етапах формування її як особистості, треба знати вікові особливості фізичного та духовного розвитку дитини.

У формуванні особистості важливу роль відіграє наслідування дитиною дорослих. Якщо позитивний досвід навколишньої дійсності не стане домінуючим в їхньому житті і не сформується морально-етичне ставлення до вчинків інших, вони (діти) можуть переймати від дорослих негативне. На

іткуні особистості позначаються весь уклад суспільного життя, досягнення науки і техніки, багатство інформації, одержуваної через кіно, радіо, телебачення, книги і газети. Тому не можна обмежуватися суто шкільними методами навчання та виховання підростаючої генерації.

Ефективне керування формуванням особистості школяра вимагає глибокого знання не тільки музичного мистецтва, але й психологічних закономірностей розвитку дитини та його використання в практиці навчально-виховної роботи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Psych101:Psychologi Facts,Basics,Statistics, Tests,and More! / Paul Kleinman. Boston, Massachusetts: Adams Media, a division of F+W Media, P.Kleinman Inc., 2001. – 288 p.

Б. Любан-Плоцца, Г. Побережная, О. Белов Музыка и психология:Слушатьдушой. К.: « АДЕФ- Украина». – 2002. – 200с.

В. И. Петрушин Музыкальная психотерапия. Теория и практика. – М.: АРКТИ, 1999.

Е. Тайнель, М. Ковбасюк Методика викладання музики в старших класах загальноосвітніх шкіл.–Дрогобич: Коло, 2001.–60 с.

І. М.Гадалова Мистецтво у школі / збірка статей, випуск 1. Київ: «Обрій». – 2001. – 5 с.

С. Д. Максименко, Д. Ф. Ніколенко, В. О. Соловієнко, Т. В. Василичина Проблеми загальної психології / За редакцією академіка АПН України, професора С. Д. Максименка. – Київ: НПЦ Перспектива, 1998. – 256 с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>